

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

850è aniversari del Monestir de Santes Creus

la spada fallio l'ordine al suo chavallo
teli teli sproni 7 ufa della pressa 7 fug

*Obertura de la tomba
de Blanca d'Anjou
Primers resultats*

DOSSIER DE PREMSA

Museu d'Història
de Catalunya

850
MONESTIR DE
SANTES CREUS

“Us fem saber amb aquesta lletra, amb gran amargor i aflicció del cor, com la ílustre senyora Blanca, de grata memòria reina d'Aragó i caríssima muller nostra, plagué a Déu que morís i li lliurés l'esperit com a reina catòlica que era el dímarts darrer passat al vespre, després de gravíssims dolors que li calgué sofrir per raó del part, durant uns quants dies, i que l'escometeren repetidament.”

(Escrit amb el qual Jaume II va comunicar la notícia de la mort de la seva esposa)

ÍNDEX

1. Primers resultats de l'obertura de la tomba de Jaume II i Blanca d'Anjou.....	pàg. 4
1.1. Obertura de la tomba i trasllat de les restes	
1.2. Valoració de l'estat de conservació de les restes humanes	
1.3. Valoració dels altres materials trobats a la tomba	
2. Perspectives científiques de futur.....	pàg. 9
2.1. Reconstrucció facial de la reina	
2.2. Estudi de l'ADN dels Anjou	
3. El sepulcre de Jaume II i Blanca d'Anjou.....	pàg. 10
3.1. Descripció escultòrica	
3.2. La profanació del sepulcre (1836)	
3.3. Restauració escultòrica del sepulcre	
4. Biografia de Blanca d'Anjou.....	pàg. 13
4.1. Arbre genealògic	
5. El monestir de Santes Creus.....	pàg. 16
6. Equip científic del projecte.....	pàg. 18

Comunicació i premsa

Totes les peticions d'informació i de materials sobre el projecte de restauració i sobre les seves diferents etapes s'han de fer a través de:

- Oficina de Comunicació i Premsa del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Telèfon: 933 162 732. A/e: premsa.cultura@gencat.cat
- Gabinet de premsa del Museu d'Història de Catalunya. Telèfon: 932 254 700. A/e: mhc.premsa@gencat.cat

També es podrà fer el seguiment dels treballs de restauració a través del web del Museu d'Història de Catalunya (www.mhcat.net) i del web de patrimoni de la Generalitat (<http://www.patrimoni.gencat.cat/pereelgran>).

1. PRIMERS RESULTATS DE L'OBERTURA DE LA TOMBA DE JAUME II I BLANCA D'ANJOU

En el marc del projecte promogut pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, sota la direcció del Museu d'Història de Catalunya, que té per objectiu la restauració de les tombes reials del monestir de Santes Creus, s'ha dut a terme una intervenció de restauració arquitectònica i d'investigació arqueològica del sepulcre de Jaume II i Blanca d'Anjou.

Aquesta actuació, promoguda amb motiu del 850è aniversari del monestir, que se celebra enguany, té com a precedent immediat la restauració i investigació arqueològica de la tomba de Pere el Gran. També forma part del projecte la restauració de la tomba de l'almirall Roger de Llúria.

Durant els treballs, i com ja s'ha fet en el cas de la tomba de Pere el Gran, s'han extret les restes humanes de l'interior del mausoleu de Jaume II i de la seva esposa Blanca d'Anjou. En la intervenció arqueològica i de restauració ha intervingut un equip pluridisciplinar, amb especialistes tant de l'àmbit de la història i la restauració, com d'altres disciplines i institucions del camp de la fotogrametria, la biologia, la química, l'antropologia física, la paleopatologia o la medicina forense. En aquest últim àmbit hi ha col·laborat l'Institut de Medicina Legal de Catalunya, òrgan adscrit al Departament de Justícia de la Generalitat.

Interior de la tomba

A la tomba, s'hi han trobat restes òssies de tres individus: una dona i dos homes. La major part de les restes corresponen a la dona i segons els estudis previs que s'han fet són de la reina Blanca. Les restes dels altres dos individus són testimonials i encara s'han d'identificar. Cal tenir en compte que la tomba, a diferència de la de Pere el Gran, va ser profanada el 1836.

Blanca d'Anjou (1283-1310) era filla de Carles II el Coix, rei de Nàpols. Es va casar amb Jaume II, fill de Pere el Gran i nét de Jaume I, amb qui va tenir deu fills. Les primeres investigacions dutes a terme semblen confirmar que la reina va morir poc després del naixement del seu desè fill com a conseqüència de complicacions en el part i postpart.

1.1. Obertura de la tomba i trasllat de les restes

La intervenció arqueològica a la tomba de Jaume II i Blanca d'Anjou es va iniciar amb l'extracció acurada i planificada de totes les restes existents. L'observació inicial del conjunt ja havia posat de manifest la presència de diversos tipus de restes: elements esqueletitzats, momificats, fragments de teixits o de fusta, entre d'altres, tots ells amb clares evidències de manipulació, fragmentació i dispersió dins el limitat espai del sepulcre. L'extracció es va fer de forma controlada, inventariant i senyalitzant la posició exacta de cadascun dels elements.

Paral·lelament a l'extracció acurada de cadascun dels elements i al seu inventari i localització, es va dur a terme l'embalatge individualitzat de cadascuna de les restes. Aquest embalatge es va fer a partir de materials neutres, transpirables i adequats per al seu transport.

Els elements no antropològics que hi havia a l'interior de la tomba, fragments de tèxtils, fusta, metalls, etc. es traslladaren al laboratori especialment habilitat del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (Sant Cugat del Vallès) per plantejar i fer les analítiques i els estudis necessaris.

Les restes antropològiques, d'acord amb la col·laboració oferta per l'Institut de Medicina Legal de Catalunya, del Departament de Justícia, van ser traslladades a les instal·lacions d'aquesta institució a Collserola per ser analitzades per metges forenses i antropòlegs. Un cop fetes la individualització i la identificació, les restes han estat traslladades al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, on actualment s'estan portant a terme els estudis i analítiques finals.

Les restes a l'Institut de Medicina Legal de Catalunya

En aquesta etapa, es va procedir a fer l'estudi acurat de tots els elements documentats, identificar el nombre d'individus existents, restituir la posició anatòmica de les restes momificades i plantejar les analítiques específiques per obtenir el màxim d'informació possible (estudis de carboni 14, determinació de l'ADN, causa de la mort, etc.) i definir finalment la correspondència d'aquestes restes amb el cos de la reina Blanca d'Anjou.

1.2. Valoració de l'estat de conservació de les restes humanes

Les restes antropològiques exhumades permeten identificar tres cossos: un de femení i dos de masculins. La major part de les restes corresponen a un sol cos femení, els nombrosos fragments del qual han pogut ser restituïts en posició anatòmica, per bé que manquen algunes parts de les extremitats superiors, tòrax i crani. Les restes dels dos individus masculins són testimonials i corresponen a un home jove, d'entre 20 i 30 anys i a un adult, d'uns 60 anys.

Investigació de les restes a les instal·lacions del Centre de Restauració de Béns Mobles

Les restes femenines, la major part en un perfecte estat de momificació, corresponen a una dona jove, d'entre 25-30 anys, de 150 cm d'alçada. Externament el cos presenta un aspecte encartonat i s'han pogut identificar diferents teixits tous i òrgans. A algunes parts del cos s'han conservat marques que corresponen a les impressions deixades per la roba que vestia el cadàver en el moment de l'enterrament.

Posició i estat del cos de Blanca d'Anjou

La posició anatòmica del cadàver és poc habitual en els enterraments medievals, atès que en lloc de presentar-se en decúbit supí (individu disposat horitzontalment i estirat sobre l'esquena) està lleugerament lateralitzat, amb el pes del cos recolzat sobre la seva banda esquerra. La posició de la mà esquerra és molt inusual, ja que s'ha forçat —possiblement de manera involuntària— la torsió de canell fins a situar el palmell gairebé en paral·lel amb l'avantbraç.

S'han trobat restes en perfecte estat de momificació d'una dona d'entre 25 i 30 anys, de 150 cm d'alçada

Cos de la reina Blanca d'Anjou

Ambdues cames estan lleugerament flexionades i la dreta presenta, a l'alçada del genoll i del turmell, profundes incisions. Pel que sembla, els talls es van fer de manera intencionada per contrarestar els efectes del *rigor mortis*. Aquest tipus de manipulacions, que haurien dut a terme els metges de

la casa reial, no eren inhabituals a l'època.

La pell de l'abdomen està distesa i arriba a contactar amb la cara interna de la cuixa esquerra. A la zona abdominal s'identifica teixit compatible amb l'úter momificat, voluminós, que sobrepassa molt la sínfisi del pubis, i es recolza a la cara anterior de l'abdomen.

Pel que fa a la causa i les circumstàncies de la mort, s'ha determinat que les dimensions uterines són altament compatibles amb una gestació a terme amb mort durant el part o postpart proper, és a dir, que la mort de la jove va estar relacionada amb alguna complicació derivada del que va ser el seu últim embaràs.

Corroboració de les dades històriques a partir dels resultats científics

Les dades que aporta l'anàlisi forense són plenament concordats amb les dades biogràfiques de la reina Blanca d'Anjou qui, el 13 d'octubre de 1310, a l'edat de 27 anys, va morir dos dies després del seu desè part. La concordança entre les dades anatòmiques i les fonts històriques sobre la reina, a més de

L'anàlisi forense de les restes concorda amb les dades biogràfiques de la reina, morta a causa del seu desè part als 27 anys

l'evidència històrica que poc després de l'espoliació de la tomba de Jaume II i Blanca d'Anjou l'any 1836 s'haurien tornat a recol·locar les seves restes fragmentades en el vas funerari, permet concloure amb tota certesa la identificació del cos de la reina Blanca d'Anjou.

1.3 Valoració d'altres materials trobats a l'interior del sepulcre

Teixits

A l'interior de la tomba s'han documentat un nombre significatiu de fragments tèxtils, encara que la major part d'ells no es troben associats al cos. D'entre ells, cal destacar una sarja de llana, de color cru, que podria correspondre a una peça d'indumentària de la reina, encara per identificar.

L'excel·lent estat de momificació de les restes permet documentar sobre l'epidermis traces que corresponen a les trames de la indumentària, encara en fase d'estudi, que cobria el cos en el moment de l'enterrament. L'única mostra de tèxtil associat físicament al cos de Blanca d'Anjou és un petit fragment de seda situat sobre la barbeta del rostre, que ha estat identificat com un vel que deuria cobrir el rostre de la reina durant el seu enterrament.

L'excel·lent estat de momificació del cos ha permès identificar traces de l'indumentària que cobria el cos en l'enterrament

Cal tenir present que la tomba va ser profanada, per la qual cosa es podrien haver perdut teixits i altres materials amb què va ser enterrada la reina.

Fermall de corall

A diferència de la tomba de Pere el Gran, on no ha estat documentada cap peça d'orfebreria, la intervenció arqueològica a la tomba de Jaume II i Blanca d'Anjou ha permès recuperar un fragment d'un element d'ornamentació personal, que sembla que formava part de l'aixovar funerari de la reina. Es tracta d'una petita peça en forma de creu constituïda per denes de corall, lligades amb un fil d'aliatge de coure i plata i que correspon a un element complementari, que devia formar part d'un collar o braçalet que difícilment podrà ser identificat en la seva forma completa.

S'ha recuperat un element d'ornamentació personal fet amb corall, amulet de protecció de l'època per a infants i dones que donaven a llum

La presència d'elements ornamentals de corall és plenament coherent amb les dades documentals que indiquen que el seu marit, Jaume II, va mostrar un gran interès per la compra d'elevades quantitats de corall i que hi va haver un fructífer comerç d'aquest material a la costa empordanesa. Cal relacionar, especialment, la presència d'aquest fermall de corall amb les creences de l'època, ja que durant l'edat mitjana i l'època moderna el corall fou considerat un amulet de protecció davant tota mena de mals averanys i malalties però, sobretot, un gran protector dels infants i, possiblement, atenent al cas de Blanca d'Anjou, de les dones que donaven a llum.

Penjoll de corall trobat a la tomba

Cabells

Igual que en la tomba de Pere el Gran, durant el procés d'excavació de la tomba de Jaume II i Blanca d'Anjou s'han localitzat dos flocs de cabells humans amb traces evidents de tall i manca d'arrel. Fins que no se n'obtinguin els resultats analítics se'n desconeix la funció, tot i que podrien esdevenir l'evidència d'un ritual funerari no documentat.

2. PERSPECTIVES CIENTÍFIQUES DE FUTUR

El bon estat de conservació del cos de la reina Blanca d'Anjou obre perspectives optimistes per fer un ampli ventall d'estudis, que van des de la contrastació de les pràctiques obstètriques fins a l'estudi de les tècniques i els productes farmacològics previsiblement emprats per combatre els dolors que va patir en els darrers dies de la seva existència.

L'estudi de les restes permetrà conèixer com eren en aquella època les pràctiques obstètriques i els fàrmacs que s'empraven per mitigar el dolor del part

Així mateix, els estudis permetran comparar les evidències anatòmiques amb el que la documentació escrita explica sobre les circumstàncies de la seva vida (parts, malalties, lleure, nutrició, etc.). És aquesta una mena de contrastació absolutament inèdita en el panorama del medievalisme europeu i que es veu afavorida pel fet que Blanca d'Anjou és la primera reina de la Corona d'Aragó de la qual es conserva bona part de la documentació administrativa de la seva pròpia casa.

2.1. Reconstrucció facial de la reina

Durant el procés d'estudi s'ha procedit a escanejar i tomografiar les restes òssies, de teixit muscular i epidermis corresponents al crani de la reina. Tot i que no se'n conserva la totalitat, es preveu poder fer una reconstrucció facial acurada.

La reconstrucció facial es contrastarà amb les representacions escultòriques de la reina

El resultat d'aquesta reconstrucció podrà contrastar-se amb les representacions escultòriques de la reina: la de l'estàtua jacent que corona el seu sepulcre i el bust d'una reina que adorna una de les mènsules de la porta reial del monestir de Santes Creus. Aquesta comparació permetrà aportar arguments nous al debat que hi ha sobre el caire simbòlic i no figuratiu dels pocs retrats que es conserven dels inicis del gòtic català.

2.2. Estudi de l'ADN dels Anjou

De la mateixa manera que l'estudi de l'ADN de Pere el Gran permetrà traçar l'estudi genètic de la Corona d'Aragó, l'estudi de l'ADN de Blanca permetrà iniciar estudis sobre el llinatge dels Anjou, un llinatge que enllaça, per mitjà de Carles d'Anjou (avi de Blanca), amb el llinatge reial de França.

3. EL SEPULCRE DE JAUME II I BLANCA D'ANJOU

3.1. Descripció escultòrica

El sepulcre doble del rei Jaume II i la reina Blanca fou encarregat l'any 1312 al mestre constructor barceloní Bertran de Riquer i a l'escultor lleidatà Pere de Prenafeta. La intenció era construir un mausoleu semblant al del rei Pere II, a l'altre costat del creuer, amb el sepulcre a l'interior d'un dosser d'estil gòtic i de proporcions també similars a les del monument funerari de Pere el Gran.

Tombes Reials de Santes Creus

El nou mausoleu està constituït, en primer lloc, per una caixa de pissarra situada a l'interior d'una altra urna quadrangular de pedra. Aquesta segona urna és un receptacle envoltat per arquets ogivals trevolats amb decoració de traceria i, entre altres elements, amb un seguit de pinacles que neixen en la confluència d'aquests arquets. El sepulcre fou cobert per una tapa a dues aigües que, inspirada en el model ideat per Lluís IX de França —en organitzar el panteó reial de Saint-Denis de París—, incorporà les imatges jacentes i en ple volum dels sobirans.

Amb tota seguretat la de la reina Blanca fou obra per Francesc de Montflorit, mentre que l'autoria de la de Jaume II ha despertat més dubtes. Les dues estàtues jacentes van vestides amb la cogulla del Cister i amb la testa coronada. Els reis eren vetllats, vora el coixí on descansa el seu cap, per figures d'àngels. Als peus del rei hi ha un lleó, símbol

del poder i de la força, i als de la reina, un parell de gossets, amb clara al·lusió a la fidelitat i a la lleialtat. En el centre de la tapa, entre les dues imatges reials, s'eleva un pinacle.

Al voltant d'aquesta tapa es va col·locar al segle XVI un afegitó, consistent en tres plafons o plaques d'alabastre; dues estan situades als laterals, per sota de les figures dels reis, mentre que la tercera, un gran plafó quadrangular, s'aixeca des dels peus de les imatges i presideix el sepulcre. El treball d'aquests plafons és acurat i de qualitat, tot i així, la seva col·locació implica una modificació del sepulcre original, per la qual cosa també s'hauria de valorar com va afectar el conjunt i, alhora, la seva contemplació.

El sepulcre fou cobert per una tapa a dues aigües amb les imatges jacentes i en ple volum dels sobirans, inspirada en el model ideat per Lluís IX de França

El doble sepulcre del rei Jaume II i la reina Blanca d'Anjou està situat a l'interior d'un templet o baldaquí de planta rectangular, sostingut per quatre columnes angulars on descansen quatre grans arcs apuntats encarregats de sostenir la volta de creueria de la coberta. Aquests arcs trevolats d'estil gòtic tenen decoracions de traceria molt similars a les del claustre. Crida l'atenció el basament de les columnes angulars, ja que hi apareixen quatre lleons. En cadascun d'aquests angles o en les cantonades hi ha una representació del tetramorf i, per damunt dels símbols dels evangelistes, neixen quatre pinacles. Sobre la coberta del templet també s'eleva, des del centre, un darrer pinacle. El treball escultòric d'aquest baldaquí s'atribueix al mestre Pere de Bonull.

3.2. La profanació del sepulcre (1836)

A diferència de la tomba de Pere el Gran, mai profanada, és conegut històricament que el sepulcre de Jaume II i Blanca d'Anjou fou profanat l'agost de 1836, després de la desamortització de Mendizábal. Aquesta profanació va afectar tant el monument funerari com els cossos que es conservaven al seu interior. Els cossos del rei i la reina van ser extrets, trossejats i passejats per l'església i els voltants. El cos de la reina fou llençat al pou del Palau reial del monestir i recuperat pocs temps després per Ignasi Carbó, exmonjo de Poblet. Diuen les fonts de l'època que el cos del rei no va poder recuperar-se i va desaparèixer per sempre.

El sepulcre fou profanat el 1836 i el cos de la reina fou llençat a un pou del monestir, del qual el va recuperar un exmonjo de Poblet

Bonaventura Hernández Sanahuja, director de les obres de restauració de les tombes reials entre el 1856 i el 1857, explica per veu de l'exmonjo Ignasi Carbó els fets que van originar l'espoliació de la tomba:

"...en el mes de agosto de 1836, derribaron el fronto de alabastro que adornaba la parte inferior de la tumba, y practicando un agujero en el sarcófago gótico, sacaron violentamente ambas momias tirándolas de los pies, y como no pudieran pasar por tan estrecha abertura, con la violencia se hicieron pedazos..."

"...Las momias reales fueron paseadas en triunfo por todo el monasterio en la punta de las bayonetas, despues de haberlas despojado en sus mortajas. La reina D.ª Blanca fué dividida en cuatro partes y luego arrojada al pozo del mismo palacio en el que había vivido con su esposo, de donde los sacó nuestro estimable condiscípulo é íntimo amigo D. Fray Ignacio Carbó, ex-monje de Poblet, y los encerró en el panteón de D. Jaime..."

Atès el lamentable estat del sepulcre de Jaume II i Blanca d'Anjou, tres anys després dels fets vandàlics (1839), el mossèn J. Mestre, exmonjo del monestir, quan tornà a Santes Creus, va fer una primera intervenció de salvament de la tomba, amb la recollida de les peces caigudes i trencades i la seva restitució.

Anys més tard, el 1857, sota la direcció de B. Hernández Sanahuja, es va fer una nova restauració de la tomba i es van restituir les restes de la reina Blanca d'Anjou.

3.3. Restauració escultòrica del sepulcre

L'objectiu principal del projecte de restauració de la tomba situada al presbiteri de l'església de Santes Creus és millorar el seu estat de conservació material i prolongar-lo en el temps, mitjançant no només la intervenció de restauració directa, sinó també les actuacions de conservació preventiva. D'altra banda, sempre amb aquest objectiu, el treball de restauració comporta la posada en valor de les grans qualitats estètiques i artístiques de les obres, avui alterades.

El Museu d'Història de Catalunya porta a terme un conjunt d'actuacions prèvies com són la investigació de les fonts històriques que hi ha sobre les peces que s'han d'intervenir, la recopilació de documents gràfics i fotogràfics i l'escaneig complet de les tombes dels reis.

Estudis que s'hi estan duent a terme:

- o Observació amb llum directa, llum rasant i llum ultraviolada de les peces i presa de fotografies.
- o Identificació de possibles deficiències estructurals. Després de l'observació *in situ* per part d'arquitectes del Servei de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, no se'n constaten.
- o Extracció i anàlisi de mostres de color de les obres que presenten restes de policromia (tomba de Jaume II i Blanca d'Anjou, làpida epitafi de Blanca d'Anjou), en col·laboració amb el Laboratori Arte-Lab, SL.
- o Extracció i anàlisi de mostres de pedra i de morters, amb la col·laboració de l'equip Patrimoni UB. Amb l'anàlisi de les mostres de pedra es determinaran els veritables tipus de pedra utilitzats i la seva procedència, i s'acabaran els errors i la manca d'identificació constatats a les fonts escrites.

Les principals alteracions que afecten les obres són d'origen antròpic, com a resultat de les profanacions, les guerres i els furt. Els trencaments i les pèrdues formals són generals en totes les obres. La fixació dels estrats de color i dels trencaments formals amb risc de pèrdua és una de les primeres actuacions que s'han fet.

L'acumulació de pols i de brutícia grassa adherida, a més de la presència de sals solubles en algunes de les obres, comporta que s'hagin de fer neteges superficials combinades en sec i en humit. La fixació, la neteja dels colors i de les pedres és un dels treballs més complexos per la naturalesa i l'execució al tremp de les policromies originals i la diversitat de les pedres utilitzades, amb presència d'argiles en algunes d'aquestes.

Per últim, es procedirà a la reintegració de morter i a la reintegració cromàtica, amb un criteri de mínims.

4. BIOGRAFIA DE BLANCA D'ANJOU (1283-1310)

Blanca d'Anjou va ser la vuitena filla del matrimoni format per Carles II el Coix, rei de Nàpols i Jerusalem i comte de Provença, i Maria, filla del rei hongarès Esteve V. Va passar la seva infància a la cort dels Anjou napolitans, de la qual va partir durant la tardor de l'any 1295 per tal de contraure matrimoni amb Jaume II. En el moment de les seves esposalles, celebrades al monestir empordanès de Santa Maria de Vilabertran, el rei tenia 28 anys i la núvia 12.

El matrimoni entre Jaume II i Blanca va representar les paus amb els Anjou i el rei de França, la reconciliació entre els reis d'Aragó i Mallorca i l'aixecament de l'entredit papal

La reina va donar a llum el seu primer fill, Jaume, quan tot just tenia 13 anys d'edat i va morir a l'edat de 27 anys en el seu desè part. Aquesta xifra de parts era l'habitual entre les reines del segle XIII: Violant d'Hongria, esposa de Jaume I va donar a llum 10 fills durant els seus 17 anys de regnat, mentre que Maria d'Hongria, mare de Blanca, en tingué 14 al llarg de 25 anys.

Atesa la perillositat dels darrers parts, Blanca va prendre la decisió de fer testament als 25 anys, quan s'enfrontava al naixement del seu novè fill. En descriure les raons que la duïen a redactar les seves darreres voluntats, la reina explica que es trobava “a punt de donar a llum i estupefacta tant pels perills del nostre propi part com pels que sorgeixen al sexe femení abans, durant i després de l'infantament”.

Després d'un any en un estat delicat de salut, Blanca d'Anjou va morir el 13 d'octubre de 1310, com a conseqüència de les seqüeles del part de la seva desena filla, Violant d'Aragó. Un cop conclòs l'embalsamament, el cos de la reina es va dipositar a l'interior d'un taüt que es va custodiar al convent barceloní de Sant Francesc fins als darrers dies de gener de 1316, quan el cadàver va ser traslladat a Santes Creus. Llavors es va introduir, de manera cerimonial, i en presència dels membres de la família reial, a l'interior de la tomba que havia estat enllestida durant la segona meitat de l'any precedent.

La religiositat de Blanca es va manifestar en el patrocini de nombrosos temples, hospitals i monestirs, on encara avui dia es poden veure les armes del seu llinatge, com a recordatori dels auspicis de la reina. També va demostrar interès per l'adquisició de relíquies de tota mena de sants. Igual que el seu marit, també va protegir Ramon Llull i Arnau de Vilanova.

La reina de la “santa pau”

En morir Alfons II sense descendència (18 de juny de 1291), Jaume II, que des del 1285 era rei de Sicília, emprengué un viatge a Barcelona per fer-se càrrec dels seus nous dominis peninsulars.

L'estat de guerra de la Corona d'Aragó contra França, el rei de Nàpols i el Papa seguia sense canvis. Per aquest motiu, el rei Jaume mirà de trobar aliats entre els seus veïns i al desembre del 1291 va casar-se amb la seva primera esposa, Isabel de Castella, filla de Sanç IV, que en aquell moment tenia només vuit anys d'edat. La nena residiria a la cort catalana i hi seria educada fins que tingués prou edat perquè el matrimoni fos consumat.

Tanmateix, les negociacions per a la pau continuaven. Jaume retenia com a ostatges els fills del rei de Nàpols, Carles II d'Anjou, també dit el Coix, capturat el 1284 per l'almirall Roger de Llúria. Carles II insistia que Sicília li fos retornada, i mentrestant seguia actiu l'entredit papal sobre les terres de la dominació de Jaume II. Al mateix temps, també anava creixent la rivalitat entre les corones d'Aragó i de Castella i finalment el rei castellà renuncià a fer de valedor de Jaume II davant dels seus enemics internacionals.

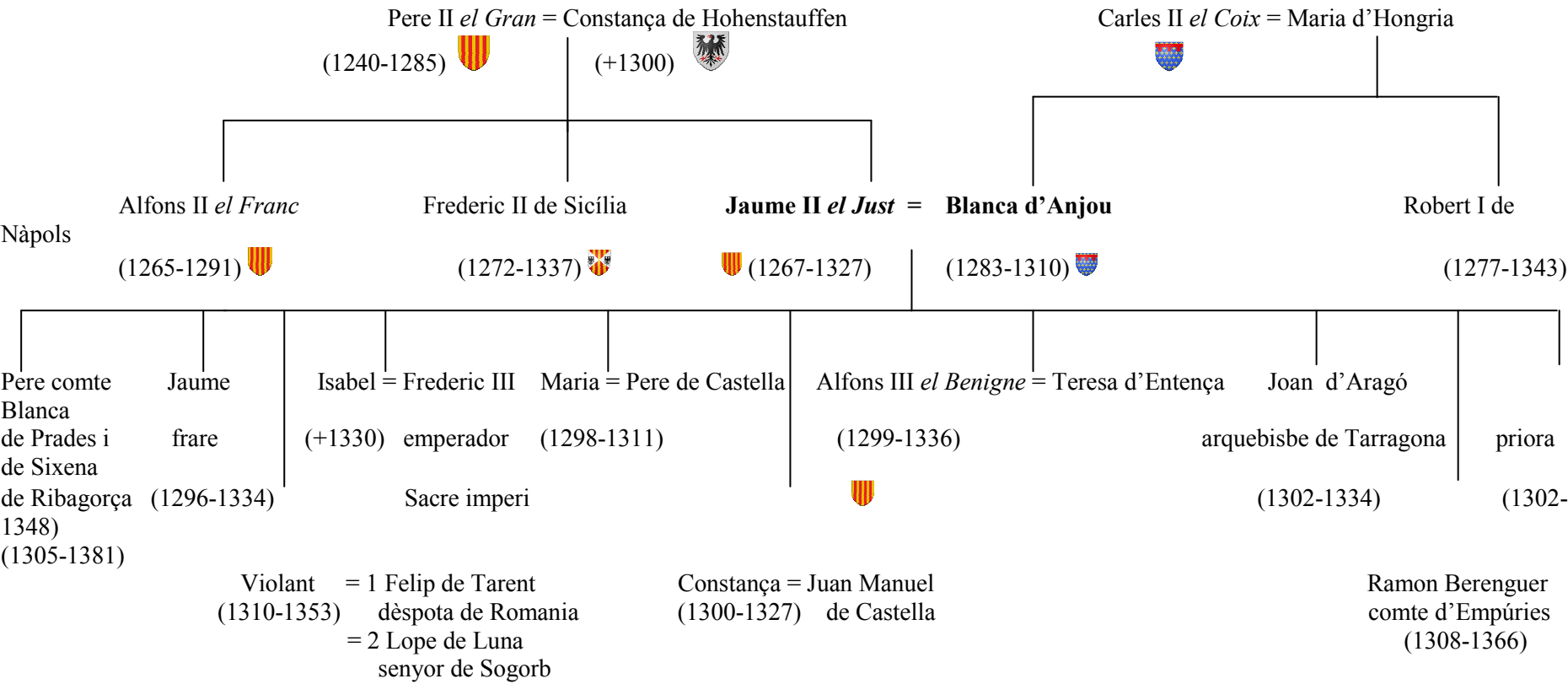
Com que el matrimoni amb la infanta Isabel de Castella no s'havia consumat, Jaume II rebé la proposició de Carles II el Coix de casar-se amb la seva filla Blanca d'Anjou, i d'aquesta manera solemnitzar la pau entre les corones d'Aragó i Nàpols. Finalment, el papa Bonifaci VIII va anul·lar el matrimoni de Jaume II amb la infanta castellana.

El 24 de juny de 1295 se signà el tractat d'Anagni, pel qual Jaume II renunciava a Sicília i admetia retornar els fills ostatges de Carles II el Coix. A canvi li seria retirat l'entredit papal que requeia sobre les seves terres. Alhora, la Corona d'Aragó feia també les paus amb França i retornava Mallorca al seu oncle Jaume II de Mallorca, que Alfons II li havia arrabassat des del 1285.

Així doncs, el matrimoni entre Jaume II i Blanca d'Anjou va representar les paus amb els Anjou i el rei de França, la reconciliació entre els reis d'Aragó i Mallorca i l'aixecament de l'entredit papal. Per aquest motiu, la reina Blanca seria anomenada com la reina de la "santa pau".

Finalment, però, els sicilians no acceptarien la renúncia de Jaume II al tron sicilià i que fossin lliurats de nou a la dinastia dels Anjou. Per això, el 25 de març del 1296, proclamaren Frederic, germà de Jaume II, com a nou rei de Sicília. Tot sembla indicar que Jaume II n'estava al corrent i que fins i tot ho aprovava. D'aquesta manera, la seva nissaga esquivava el fet més humiliant de la pau d'Anagni: la renúncia a Sicília.

4.1. Arbre genealògic

5. EL MONESTIR DE SANTES CREUS

L'any 1150 el senescal Guillem Ramon de Montcada i els seus fills Guillem, Ramon i Berenguer donaren a l'abadia de la Gran Selva (Llenguadoc) terres alodials situades a Valldaura, dins el terme de Cerdanyola, per tal que la comunitat cistercenca hi fundés un nou monestir que hauria de ser panteó del llinatge. Santa Maria de Valldaura, sota el patrocini dels Montcada, fou el rimer establiment cistercenc dels comtats catalans.

Tanmateix, la fallida d'aquesta primera fundació i el trasllat de la comunitat el 1155 a Ancosa, terra comtal cedida per Ramon Berenguer IV, donaria pas a la instal·lació definitiva de la comunitat cistercenca al lloc de Santes Creus.

El 2 de juny de 1160 Guerau Alamany, Guerau de Jorba i Guillem de Montagut, del llinatge dels Cervelló, feren donació a l'abat Pere del lloc de Santes Creus. A la riba del riu Gaià, prop d'una important deu d'aigua i d'una extensa zona d'horta, els monjos de Valldaura consideraren aquest indret com l'emplaçament idoni per bastir-hi el monestir definitiu i ben aviat engegaren una política de compres i bescanvis de terres per tal de constituir el que hauria de ser, fins al 1835, el nucli d'una de les senyories monàstiques més extenses i influents de la Catalunya medieval i moderna.

Els anys de major esplendor econòmica, social i política arribaren amb el vincle amb la Corona. L'abat Bernat Calbó mantingué una fructífera amistat amb el rei Jaume I, però fou Pere II el Gran qui posà sota la seva protecció especial el monestir de Santes Creus, on demanà ser sepultat. A principis del segle XIV el monestir comptà amb el mecenatge i la protecció del rei Jaume el Just, qui concedí als abats del monestir el títol de capellà reial i novament escollí el monestir com a lloc de sepultura. El patronatge reial s'esgotà amb Pere el Cerimoniós, qui decantà la seva protecció vers Poblet, convertint-lo en panteó reial.

En el segle XV s'inicià un estancament de la vida material i espiritual del monestir. L'elecció de l'abat Pedro de Mendoza va obrir un període de redreçament en tots els àmbits i fou l'únic abat de Santes Creus que presidí la Diputació del General de Catalunya durant el trienni 1497-1500. La Guerra del Francès (1808-1814) i el Trienni Liberal (1820-1823) accentuaren l'empobriment del cenobi habitat per una quarantena de monjos en unes condicions força precàries.

El 1835, en virtut de la llei de desamortització de Mendizábal, la comunitat abandonà el monestir i els seus béns foren venuts i subhastats. Les dependències claustrals patiren saquejos, tot i que ben aviat s'inicià una política de protecció per part de la Comissió de Monuments de Tarragona.

L'any 1921 fou declarat monument nacional, i a partir d'aleshores s'inicià un llarg i profitós període de restauració. En aquest sentit, cal destacar la tasca de la Comissaria de la Generalitat republicana entre els anys 1936-1938. Amb l'adveniment de la democràcia (1975), el monestir passà a dependre de la Generalitat de Catalunya. Actualment forma part dels monuments patrimoni de la Generalitat de Catalunya i està gestionat pel Museu d'Història de Catalunya.

6. EQUIP CIENTÍFIC DEL PROJECTE

Un projecte del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya

Direcció de Projecte

Museu d'Història de Catalunya (MHC)
Direcció de l'MHC: Agustí Alcoberro

Coordinació general del projecte

Marina Miquel (cap d'Àrea de Gestió de Monuments, MHC)

Equip de recerca documental

Ramon Sarobe, Joan Eusebi Garcia Biosca, Josep Maria Vila i Stefano Maria Cingolani

Direcció arqueològica

Carme Subiranas

Direcció restauració tombes reials

Javier Chillida

Direcció antropològica

Núria Armentano

Manipulació de peces i restes arqueològiques

TTI Fine Art Services

Conservació preventiva

STEM i Museu d'Història de Catalunya

Restauració i analítiques de material arqueològic

Àngels Jorba i Josep Paret (Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya)

Documentació arqueològica

Carme Subiranas i Joan Eusebi Garcia Biosca

Estudis antropològics i DNA

Assumpció Malgosa (biòloga), Núria Armentano (antropòloga) Ignasi Galtés (forense), Albert Isidro (traumatòleg), Grup de Recerca en Osteobiografia de la UAB (GROB)

Estudis forenses i arqueoentomologia

Ignasi Galtés, Mercè Subirana, de l'Institut de Medicina Legal de Catalunya

Examen radiogràfic

Maite Fonoll i Mónica Grande – Pius Hospital de Valls

Tomografia Axial Computeritzada

Equip tècnic de l'Hospital Sagrat Cor de Barcelona

Analítiques de C14

Proznan Radiocarbon Laboratory, de Polònia

Estudis de micologia

Josep Girbalt i Rosa Maria Rocabayera, del Grup de Recerca Aplicada al Patrimoni Cultural de la UAB (GRAPAC)

Documentació fotogràfica convencional

Carles Aymerich, del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya

Documentació fotogramètrica

Joan Eusebi Garcia Biosca, Laboratorio de Fotogrametria Arquitectónica. Universidad de Valladolid

Escaner 3D

Laboratorio de Fotogrametria Arquitectónica. Universidad de Valladolid.

Extracció i conservació de tèxtils

Flury Lambert, Giselle Illek i Irene Tomei

Estudis de tèxtils

Josep Bargalló, Elisabet Cerdà (Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa), Rosa Maria Martín

Restauració de tèxtils

Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa

Analítiques: Cromatografia de masses

Laboratoris SAILAB

Analítica de pol·lens

Santi Riera (Universitat Autònoma de Barcelona)

Analítica de fustes

Raquel Piqué (Servei d'Anàlisis Arqueològiques de la Universitat Autònoma de Barcelona)

Reconstrucció facial

Philippe Froesch

Filmació i enregistrament dels processos

Jordi Muñoz i Marisol Cidrás (Museu d'Història de Catalunya)

Equipaments i laboratori de treball

Magatzems del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya - Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya

Institucions col·laboradores

Institut de Medicina Legal de Catalunya
Serveis Territorials del Departament de Salut de Tarragona

Equip de filmació documental

Àrea de Documentals – Televisió de Catalunya
Direcció del documental: Josep Rovira

Equip de comunicació del projecte

Oficina de Comunicació i Premsa, del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació: Daniel Hernández, Eulàlia Palau i Gemma Filizzola
Servei de Premsa i Comunicació del Museu d'Història de Catalunya: Jordi Miras Llopart